

про права дитини» на період до 2016 року»; наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення»; рекомендації парламентських слухань «Забезпечення прав дітей в Україні. Охорона материнства та дитинства», затверджені Постановою Верховної Ради України та ін.

Отже, наведені положення національного законодавства свідчать, що попередження насильства над дітьми виступає одним з пріоритетів державно-правової політики України. Насильство не лише ставить дитину в залежне становище, а й принижує її гідність, наносить шкоду її психічному та фізичному здоров'ю, стає серйозною перепорою у подальшому житті. Тому поширення насильства над дітьми є глобальною проблемою як у всьому світі, так і в нашій державі, що вимагає вироблення ефективних стратегічних програм для її врегулювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
2. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/2789-14>.
3. Інформаційно-методичні матеріали та аналіз нормативно-правової бази з питань попередження насильства над дітьми в сім'ї та поза нею / авт. : В. Брижик, Т. Журавель, О. Кочемировська, О. Нікітіна, Г. Христова / за заг. ред. Т. Журавель, Г. Христової. – К. : ТОВ «К.І.С.», 2010. – 238 с.
4. Конвенція ООН про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
5. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
6. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
7. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик / авт. : Л. Волинець, Л. Гурковська, І. Савчук. – К. : ТОВ «К.І.С.», 2011. – 132 с.
8. Онишко Ю. В. Медико-соціальна допомога дітям, які зазнали насильства в сім'ї / Ю. В. Онишко. – К. : ТОВ «К.І.С.», 2010. – 120 с.
9. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
10. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Ореста Карпенко,
канд. пед. н., доцент,
Дрогобицький державний
педагогічний університет
імені Івана Франка

ІНСТИТУЦІЙНА ОПІКА ДІТЕЙ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У статті висвітлено міжнародний досвід опіки над дітьми дошкільного віку відповідно до міжнародних документів Ради Європи. Окреслено інституційні форми опіки над дітьми, досвід організації та функціонування закладів опіки в окремих країнах ЄС після прийняття Лісабонської стратегії (2000), проаналізовано її показники у Польщі у контексті міжнародних документів, окреслено перспективні напрями їхнього розвитку та доцільність запозичення досвіду Нідерландів.

Oresta Karpenko

INSTITUTIONAL CARE OF CHILDREN IN CERTAIN COUNTRIES OF THE EU: EUROPEAN EXPERIENCE

The article highlights the international experience of pre-school age children custody according to the international standards of the Council of Europe. It outlines the institutions of children custody, the experience of the organization and operation of an custody institutions in several EU countries after adoption of the Lisbon Strategy (2000). It analyzes institutional care of children in Poland with regards to the respective international document and examines the perspective directions of their development and feasibility of drawing the experience of the Netherlands.

Потреби інтеграції України до європейського освітнього простору викликають зацікавлення державною системою захисту прав та попередження насилля щодо дітей у зарубіжних країнах, оскільки вивчення їхнього досвіду сприятиме пошуку власного шляху у творенні опікунсько-виховної системи, врахуванні цінностей, що впливають із національного, культурного і суспільного доробку. Модернізація української опікунсько-виховної системи повинна бути скерована на зміцнення сімейного життя,

на допомогу проблемним сім'ям, на розгляд правових, соціальних і психологічних аспектів проблеми насилля та захист прав дітей.

Проблемі соціального сирітства присвячені численні дослідження вітчизняних авторів. Зокрема, Л. Волинець зосереджує увагу на правах дитини в Україні, окреслює проблеми та перспективи цього аспекту; Х. Лисенко характеризує права дітей, позбавлених батьківського піклування, на особливий захист і допомогу держави, акцентуючи увагу на міжнародно-правових чинниках; В. Яковенко аналізує різнобічні погляди на виховання й усиновлення дітей-сиріт; А. Полянничко розкриває історичні та соціально-педагогічні аспекти сирітства в Україні; О. Коваленко тлумачить соціальне сирітство як соціокультурний феномен; О. Потопахіна вивчає питання соціального захисту дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб із їх числа; О. Шишко висвітлює соціальне сирітство як чинник порушення психічного здоров'я дітей. Проте проблема пошуку інституційних форм опіки над дітьми залишається значущою і недостатньо вивченою в українському соціумі, що зумовлює вивчення кращих практик європейських держав.

У країнах ЄС великого значення почали надавати проблемі інституцій опіки над дітьми після прийняття Лісабонської стратегії у 2000 р., яка є ключовим документом, що визначає напрями діяльності ЄС у сфері економічного розвитку. Одним із її важливих напрямів є створення умов для зростання кількості осіб, які не працюють у зв'язку з опікою над дітьми, а саме зростання професійної активності жінок. Для досягнення цієї мети ЄС постановив знайти різноманітні шляхи для полегшення робочого дня, щоб жінки могли поєднувати професійні обов'язки з сімейними [4].

У березні 2002 р. під час засідання ЄС у Барселоні визначено нові рекомендації, зокрема: полегшення виходу та повернення на ринок праці особам, які через догляд за дітьми частково перервали професійну діяльність, а також конкурентоспроможність осіб, які повинні поєднувати професійні й батьківські обов'язки.

Особливу увагу уряди країн-членів звернули на розвиток інституційної опіки дітей. У всіх документах ЄС з означеної проблеми наголошується на розвитку системи інституцій, що зможе забезпечити опіку дітей, і одночасно бути інструментом не тільки підтримки працевлаштування жінок, але й обмеженням безробіття. Крім того, у більшості країн ЄС система закладів опіки над дітьми пристосована до відпустки батьків, що сприяє розвитку альтернативних форм опіки над дітьми. Зазначено, що до 2000 р. позасімейна інституційна форма опіки повинна охоплювати 33% дітей у віці від 0 до 3 років, 90% – у віці від 3 років до досягнення шкільного віку. У 2004 р. було проаналізовано результати реалізації цього завдання. Порівняння такої інформації вимагало узгодженості подання даних від країн у такий спосіб, щоб їх можна було порівняти. У кінцевому результаті у порівняльній статистиці знаходимо: різні типи інституцій; державні і приватні установи; установи, що функціонують постійно або тимчасово; організовані різними установами; задіяні у різних відомствах (освіті, охороні здоров'я, соціальній політиці) [1, с. 59].

Однією з найскладніших проблем є організація роботи закладів опіки над дітьми. Багато науковців пишуть про негнучкість діяльності таких закладів до потреб тих батьків, які ним користуються. Такі проблеми, як непристосування годин відкриття цих закладів, короткотривалий час їх роботи, недоступність під час відпусток та ін., зустрічаються у більшості країн ЄС. У багатьох з них уже зроблені певні кроки щодо узгодження графіка роботи дошкільних навчальних закладів з потребами працюючих батьків. Основною причиною цієї проблеми є тривалість роботи закладів, кількість днів протягом тижня і тижнів у році, тому головним завданням є гнучкість щоденної роботи закладу. У звітах держав ЄС зазначено, що найчастіше заклади опіки над дітьми функціонують 9–11 годин щодня. Однак, якщо мова йде про години їх відкриття і закриття, то це дуже індивідуально.

Наприклад, у Швеції дошкільні навчальні заклади працюють 10–12 годин щодня, а графік роботи муніципальною владою узгоджується з працівниками закладу, які знають потреби батьків. Так само вони функціонують у Литві – 10–12 годин щодня. У Данії ДНЗ починають працювати вже з 6.30 ранку і до 17.00 вечора. У Нідерландах, де широко розповсюджена робота на певну долю ставки, такі заклади відкриті досить недовго, як правило, до 15.00. Зі свого боку, у Франції, вони розпочинають працювати з 8.30 і закінчують о 16.30, однак старших дітей можна залишати від 4.30 до 18.00. У Великобританії робочий день у таких закладах триває від 8.00 до 18.00. Цікавий є факт, що у країнах Центрально-Східної Європи дошкільні навчальні заклади відкриваються набагато швидше, ніж у перших країн-учасниць ЄС. Наприклад, у Словенії вони щодня відкриті з 5.30 (6.00) до 16.00 (16.30). Це ще залишилося від старої системи функціонування садочків, коли графік їхньої роботи підлаштовували до робочого дня батьків. На противагу цьому, у західній частині Європи (Німеччині, Нідерландах) вони часто працюють за скороченим графіком. Що ж стосується приватних закладів, то вони є більш гнучкими і намагаються повністю задовольнити потреби батьків [3].

Наступна проблема організації роботи виховних дитячих закладів полягає у тому, що у більшості випадків вони працюють тільки п'ять днів на тиждень. Дуже рідко зустрічаються ті, які відкриті у вихідні дні. У період літніх канікул (відпусток) ситуація у всіх європейських країнах однакова – вони майже всі закриті, залишаються працювати тільки деякі чергові заклади.

Незважаючи на те, що описаний у Лісабонській стратегії рівень активності у багатьох країнах залишається нижчим від очікуваних 60%, хоча не всі зосереджуються на розвитку інституційної опіки, а пропонують натомість нові форми опіки і виховання наймолодших дітей. Так, наприклад, Великобританія і Нідерланди мають на меті розвиток мережі закладів, створених самими працедавцями, і бути фінансово доступними для батьків. У Греції, Іспанії й Італії кількість таких закладів намагаються обмежити, щоб теж дати змогу створити нові альтернативні форми опіки над дітьми. У Чехії, навпаки, їхня кількість зростає, щоб надати батькам можливість вибору при використанні відпусток. У нових країнах ЄС теж спостерігається підтримка приватних форм опіки над дітьми. Хоча для досягнення ними поставленої мети є багато способів розв'язання цієї проблеми, такі як економічні, соціальні і демографічні.

На тлі країн ЄС показники інституційної опіки над дітьми у Польщі дуже низькі. Аналізуючи політику уряду щодо питань сім'ї, з'ясовано, що увагу акцентують здебільшого на розв'язанні інших проблем, ніж організація та вдосконалення інституційних форм. Надалі плануються успішні довготривалі відпустки матерів по догляду за дитиною, сприятливі умови використання відпусток. Пропозиції щодо розвитку системи ясел і садочків є досить скромними, це, насамперед, надання можливості працедавцям фінансувати працівникам опіку дітей, або ж створити ці заклади із соціального фонду, що не буде їх стосуватися (майже 90% працедавців). Однак соціальний фонд створений лише в установах (фірмах), де кількість працівників перевищує 20 осіб. Невеликі установи не будуть організовувати дошкільні навчальні заклади, а також надавати їм фінансову допомогу. Доцільно було б запозичити досвід Нідерландів, де податкова система заохочує, а не зобов'язує до створення таких закладів.

У більшості країн ЄС опіка дітей у дошкільних навчальних закладах фінансується, і батьки покривають тільки частину коштів. Як правило, оплата залежить від рівня доходів сім'ї, що становить 20–30% від загальної суми. Це може залежати від кількості дітей, додаткових занять, харчування та ін. Так, у Данії оплата за такий заклад пов'язана із доходами батьків, найбільш з них звільнені повністю. Кошти на утримання дітей надають і контролюють місцеві органи, які відповідають за їх функціонування на своїй території. Максимальна сума, яку батьки сплачують, становить 33%. Хоча останні часто говорять про те, що не в змозі стільки платити. Ситуація набагато краща у Швеції, де за догляд за дитиною максимальна оплата складає 3% (140 €), за другу дитину – 2% (94 €), і за третю – 1% (47 €) від доходів сім'ї [2, с. 45 – 50].

Основним прикладом залучення фінансової допомоги працедавців є Нідерланди, де упродовж багатьох років відповідальність за функціонування формальної системи опіки над дітьми несе держава, працедавці й сім'ї. Таким чином, держава покриває 1/2 частину, працедавець – 1/6, а батьки – 1/3. Зазначимо, що працедавці не зобов'язані надавати таку допомогу, але до цього їх заохочують різними способами. Так, станом на 2009 р. понад 85% працівників отримали таку допомогу [3, с. 80].

У Польщі питання про фінансування та гнучкість графіка роботи дошкільних навчальних закладів піднімається дуже рідко, що не сприяє поліпшенню демографічної ситуації. Відсутність необхідної кількості цих закладів не дає можливості батькам одночасно працювати. Щодо альтернативних форм опіки, вони часто не сприймаються громадськістю і не мають підтримки у місцевої влади. Хоча саме в альтернативних формах опіки над дітьми можна знайти способи подолання бар'єрів, які обмежують доступ до інституційної опіки.

У документах Ради Європи звернено увагу на партнерську доступність, тобто наявність кількості місць відповідно до кількості дітей у певній віковій групі; доступність, яка характеризується використанням коштів на послуги закладів, якістю надання послуг, організаційною доступністю, яка передбачає гнучкий графік функціонування закладу відповідно до потреб батьків. У різних країнах ці аспекти реалізуються у різний спосіб.

Перспективним напрямком подальших наукових студій є дослідження інституційних форм опіки у Нідерландах та Польщі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Fagan J. Reconciliation of work and private life in UK / J. Fagan, R. Donnelly, J. Rubery // European Commission. – DG Employment, 2005. – P. 56 – 75.
2. «Making work pay» debates from a gender perspective // European Commission. – 2005. – September. – 137 p.
3. Reconciliation of work and private life: a comparative review of thirty European countries // European Commission. – 2010. – September. – 153 p.
4. Strategia lizbońska z perspektywy wybranych krajów i regionów / Red. nauk. Bogumiła Brocka-Palacz, Eufemia Teichmann. – Warszawa : Szkoła Główna Handlowa, 2009. – 412 s.